

GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI

LISTA POLEGŁYCH W OBRONIE PŁOCKA 18 – 19 SIERPNIA 1920 R. ORAZ ZMARŁYCH Z RAN W PÓŹNIEJSZYM CZASIE

Walki w rejonie Płocka i w samym mieście 18-19 sierpnia 1920 r. należały do jednych z bardziej krwawych starć w wojnie polsko – bolszewickiej. Ilość zabitych szacowano bardzo różnie i do dzisiaj nie udało się ich dokładnie określić. Szef sztabu Frontu Północnego płk Włodzimierz Zagórski 20 sierpnia 1920 r. szacował je na 70 zabitych i 200 rannych¹. Maria i Aleksander Macieszowie podali, że łącznie zginęło 164 żołnierzy, 2 członków Straży Obywatelskiej i kilka osób cywilnych. Podobną ilość – 170 - podawał ks. Feliks Słonicki. Biskup Antoni Julian Nowowiejski podniósł rozmiar strat do 300 żołnierzy poległych, ale miały one dotyczyć „Płocka i okolicy”².

Fot. 1. Pogrzeb sierż. Zofii Prokopowicz, zmarłej w Warszawie w wyniku ran, odniesionych w obronie Płocka („Tygodnik Ilustrowany” 1920, nr 40 z 2 października, s.760)

Ponoć bezpośrednio po zakończeniu walk udało się zidentyfikować zaledwie 25 poległych. Później próbowano ustalić pełniejszą imienną listę poległych w walkach. Pierwszą

¹ Wybór dokumentów do bitwy warszawskiej. Działania 13 – 21.08.1920 r., cz. II, oprac. M.Tarczyński, dok. nr 76 – meldunek sytuacyjny dowództwa Frontu Północnego z 20 sierpnia 1920 r., „Wojskowy Przegląd Historyczny”, 1991, nr 2, s.126.

² M.Macieszyna, A.Maciesza, *Przewodnik po Płocku*, Płock 1922, s.30; A.J.Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, Płock 1931, s.171; T.Świecki, F.Wybult, *Mazowsze Płockie w czasach wojny światowej i powstania państwa polskiego*, Toruń 1932, s.380; T.Chrostowski, *Obrona Płocka 1920*, Płock 1990, s.34.

taką próbą była lista opublikowana w *Jednodniówce Dnia Legionowego* w 1934 r., zawierająca 51 nazwisk³.

Jednak lista opracowywana była po kilkunastu latach od wydarzeń, których dotyczyła i wkradło się do niej wiele błędów. Rok później bez żadnych zmian listę poległych powtórzono w *Jednodniówce Dnia Legionowego*, wydanej w kwietniu 1935 r.⁴. Co najmniej 11 nazwisk jest na nią wpisanych błędnie. Tym nie mniej zestawienie stanowiło podstawę do wykonania tablicy pamiątkowej, którą w kwietniu 1935 r. zawieszono na odwachu przy pl. Narutowicza.

Ewidentną pomyłką było wpisanie na listę poległych Wacława Dobiszewskiego⁵, który za swoją dzielną postawę został odznaczony w 1921 r. Krzyżem Walecznych. W rzeczywistości nie zginął w 1920 r. ale zmarł 4 listopada 1938 r., w wieku 54 lat, co zostało odnotowane w „Głosie Mazowieckim”. W konsekwencji pomyłki jego nazwisko znalazło się na pamiątkowej tablicy poległych w obronie Płocka, odsłoniętej w kwietniu 1935 r. na ścianie odwachu. W ślad za tymi źródłami jest wymieniany we współczesnych publikacjach⁶.

Kolejne omyłkowo wpisane osoby to:

- Bolesław Kozłowski (1895 – 03.1919) z Podolszyc, który wyjechał do Lwowa już w pierwszej partii ochotników 3 stycznia 1919 r. wspólnie z komendantką płockiej Służby Narodowej Kobiet Polskich Marceliną Rościszewską. Walczył z wojskami ukraińskimi w płockiej kompanii w oddziale rtm. Romana Abrahama, ciężko ranny 17 marca 1919 r., zmarł po przewiezieniu do Lwowa w szpitalu na tzw. Technice. Pochowany na cmentarzu janowskim⁷.

- Bolesław Łukaszewski (1898 – 03.1919), robotnik, który na odsiecz Lwowa wyruszył w tej samej grupie ochotników 3 stycznia 1919 r. Jako szeregowy walczył z wojskami ukraińskimi również w oddziale rtm. Romana Abrahama. Został ciężko ranny w Gródku Jagiellońskim 17 marca 1919 r., zmarł po przewiezieniu do szpitala na tzw. Technice. Pochowany został na cmentarzu janowskim⁸.

- Ignacy Zaliszewski także wyruszył z płockimi ochotnikami na odsiecz Lwowa w drugiej grupie 18 stycznia 1919 r. Poległ 1 maja 1919 r. pod Nawarią i tam został pochowany⁹.

- szer. Stanisław Grabowski z 6 pułku piechoty Legionów poległ 20 sierpnia 1920 r. w Dołubowie k/Brańska na Podlasiu¹⁰.

- 16-letni ochotnik Jerzy Jan Mączewski (uczeń VI klasy Gimnazjum Męskiego im. Władysława Jagiełły, syn Jana i Stefanii Mączewskich, właścicieli majątku Szczytno w gminie Rogozino) poległ pod Kondrajcem 15 sierpnia 1920 r. w bitwie nad Wkrą (wieś leży między Ciechanowem a Płońskiem blisko rzeki Wkry). Do Płocka został jedynie przywieziony, zapisany w księdze zgonów i pochowany na cmentarzu. O jego śmierci napisał

³ *Lista poległych w obronie m. Płocka w 1920 roku (niezupełna)*, w: *Jednodniówka „Dnia Legionowego” w Płocku 8.IV.1934 r.*, s.14.

⁴ *Jednodniówka „Dnia Legionowego” w Płocku 7.IV. 1935 r.*, s.14.

⁵ Ibidem, *Lista poległych w obronie m. Płocka w roku 1920 (niezupełna)*, s.14.

⁶ *Zgon zasłużonego strażaka*, „Głos Mazowiecki” 1938, nr 254 z 5-6 listopada, s.1. Pomyłkę ustalili A.J.Papierowski i J.Stefański w swoim słowniku biograficznym płocczan (*Płocczanie znani i nieznani*, t. 2, Płock 2007, s.123).

⁷ *W obronie Lwowa i Kresów Wschodnich*, pr. zb., Lwów 1926, s.108; *Mazowsze Płockie na odsiecz Lwowa*, „Mazowsze Płockie i Kujawy” 1930, nr 11, s.79.

⁸ *W obronie Lwowa i Kresów Wschodnich*, s.115; *Mazowsze Płockie na odsiecz Lwowa*, s. 79.

⁹ *W obronie Lwowa i Kresów Wschodnich*, s.162 (według tego opracowania poległ 2 maja 1919 r.); *Mazowsze Płockie na odsiecz Lwowa*, s. 79; *Lista strat Wojska Polskiego. Polegli i zmarli w wojnie 1918 - 1920*, Warszawa 1934, nr 45 386, s.1022.

¹⁰ *Historia 6 Pułku Piechoty Legionów Józefa Piłsudskiego*, t. I, *Tradycja*, oprac. E.Skarbek (dalej – *Historia 6 pp Leg.*), Warszawa 1939, s.86, 112.

w swoich wspomnieniach Zygmunt Kozanecki. Wprawdzie akt jego zgonu odnalazł ks. M.M.Grzybowski, jednak wpisał go na swoją listę poległych w obronie Płocka¹¹.

- Tadeusz Modrzejewski, jako szer. 6 pułku piechoty Legionów zmarł w wyniku choroby w Płocku 14 października 1920 r.¹²

- Jan Zynek był szeregowym 166 pułku piechoty i zmarł 17 sierpnia 1920 r. w Warszawie¹³.

Na pewno Płocka nie bronił też Henryk Krongold. Kazimierz Konarski w 1922 r. uznał go za zaginionego¹⁴, rok później umieszczono go na tablicy poległych uczniów Gimnazjum im. Władysława Jagiełły z adnotacją, że zmarł w niewoli w 1920 r., co podał też W.Nekrasz¹⁵. W swoich wspomnieniach jego szkolny kolega Zygmunt Kozanecki pisze, że w walkach pod Kondrajcem 15 sierpnia 1920 r. został wzięty do niewoli¹⁶. Mimo to w 1934 r. znalazł się na liście poległych w obronie Płocka¹⁷ i pozostał tam w następnym wydaniu *Jednodniówki*, choć na sąsiedniej stronie powtórzono informację z tablicy o śmierci w niewoli¹⁸.

Podobnie jest z Józefem Kamińskim, żołnierzem 201 pułku ułanów. K.Konarski uznał go za poległego, w 1923 r. znalazł się na tablicy w Gimnazjum im. Jagiełły z informacją, że zginął na Wołyniu w 1920 r., co powtórzył W.Nekrasz i *Jednodniówka* z 1935 r. Wszelkie wątpliwości rozwiewa symboliczny grób na płockim cmentarzu, gdzie czytamy, że zginął 26 września 1920 r. pod Korcem na Wołyniu oraz *Lista strat Wojska Polskiego*, według której zmarł z ran 27 września 1920 r. pod Mierzychowem¹⁹.

Jeszcze większe zamieszanie jest z Ossowskim. W opracowaniu K.Konarskiego występuje jako Marian Wiesław Ossowski, zaginiony w wojnie. Na tablicy pamiątkowej w Gimnazjum im. Jagiełły znajdujemy Sławomira Ossowskiego, zmarłego w niewoli w 1920 r., co powtórzono na liście poległych „Jagiellończyków” w *Jednodniówce* z 1935 r. Z kolei na liście poległych w obronie Płocka w *Jednodniówkach* jest Ossowski Wiesław²⁰. Z.Kozanecki pisze o Ossowskim, wziętym do niewoli pod Kondrajcem 15 sierpnia 1920 r.²¹. Mimo zmian imienia na pewno chodzi o tego samego ucznia Gimnazjum im. Jagiełły, który nie mógł walczyć w Płocku.

Wątpliwości można mieć co do Tadeusza Zycha z Płocka, który 18 stycznia 1919 r. wyruszył z drugą grupą ochotników do obrony Lwowa²². Czy wrócił i później zginął w obronie miasta – nie wiadomo, ale widnieje na liście poległych, opracowanej na Dzień Legionowy i na tablicy pamiątkowej na odwachu.

¹¹ Archiwum Diecezjalne w Płocku (dalej – ADP), księga zgonów parafii św. Bartłomieja w Płocku 1919 - 1921, poz. nr 480; Z.Kozanecki, *Wiek walki o dwie wolności*, Płock 2001, s.147 – 148; ks. M.M.Grzybowski, *Wojna polsko – rosyjska 1920 r. w Płocku i na Mazowszu. Studium historyczno – pastoralne*, Płock 1990, s.79. Na tablicy pamiątkowej z 1923 r. w LO im. Jagiełły przekreślono nazwę wsi, podając że poległ pod Kondrajcami.

¹² *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 26 064, s.580, *Historia 6 pp Leg.*, s. 119. W *Historii 6 pp Leg.* omyłkowo występuje jako Modrzejewski, pozostałe dane się zgadzają.

¹³ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 46 487, s.1047.

¹⁴ *O uczniu - żołnierzu*, oprac. K.Konarski, Warszawa – Lwów 1922, s.198.

¹⁵ W.Nekrasz, *Harcerze w bojach 1914 – 1921*, t. II, Warszawa 1931, s.385.

¹⁶ Z.Kozanecki, op. cit., s.148.

¹⁷ *Jednodniówka* ... 8.IV.1934, s.14.

¹⁸ *Jednodniówka* ... 7.IV.1935, s.15.

¹⁹ *O uczniu – żołnierzu*, s.198; tablica pamiątkowa w Gimnazjum im. Jagiełły; W.Nekrasz, op. cit., s.385; *Jednodniówka*... 7.IV.1935, s.15; *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 14 843, s.330; M.Mroczkowski, *Pierwsza Polska Szkoła Średnia w Płocku w latach 1905 – 1945*, w: *100 lat Jagiellonki. Z dziejów polskiej szkoły średniej w Płocku 1906 – 2006*, pod red. A.M.Stogowskiej, Płock 2006, s.45 (M.Mroczkowski podał, że J.Kamiński był ochotnikiem 20 pułku szwoleżerów, nie dostrzegając „l” na bardzo słabo czytelnej tablicy na grobie); tablica nagrobna na cmentarzu przy ul. Kobylińskiego.

²⁰ *O uczniu – żołnierzu*, s.198, *Jednodniówka* ... 8.IV.1934, s.14; *Jednodniówka* ... 7.IV.1935, s.14,15.

²¹ Z.Kozanecki, op. cit., s.148

²² *Mazowsze Płockie na odsiecz Lwowa*, s.79.

Na liście poległych w *Jednodniówkach* przekreślone zostało nazwisko Marii Szymanowicz, która występuje jako Siwanowicz (Siwanowiczówna). Źródłem najbardziej wiarygodnym jest tu akt zgonu, gdzie jest wyraźnie napisane – Szymanowicz. Także Adam Grzymała – Siedlecki, który był w Płocku kilka dni po zakończeniu walk używa właściwego brzmienia nazwiska²³.

W *Jednodniówce* z 1935 r. dodano dwie listy uczniów Gimnazjum im. Władysława Jagiełły i Gimnazjum im. Marszałka Stanisława Małachowskiego, poległych w walkach o niepodległość i granice Polski. Wśród tych pierwszych znalazł się Leon Pokorski, którego jednak wtedy na tablicy na odwachu nie umieszczono. Przy okazji weryfikacji jego osoby udało się nieco uzupełnić biogram. O Leonie Pokorskim wspominał już we wrześniu 1920 r. ks. Ignacy Lasocki. W 1925 r. wymieniany został w artykule prasowym, jako poległy w obronie Płocka. 10 lat później powtórzono tę informację w *Jednodniówce*. Wiadomo o nim tyle, że był w pierwszej grupie płocczan, która wyruszyła 8 kwietnia 1915 r. do Legionów. Później walczył w 5 lub 6 pułku piechoty Legionów, latem 1917 r. po odmowie złożenia przysięgi został internowany w Szczypiornie. Wśród internowanych w Łomży już nie występuje, więc musiał zostać zwolniony. W 1920 r. znowu znalazł się w wojsku, prawdopodobnie w 6 pp Leg., w stopniu plutonowego. 18 sierpnia 1920 zapamiętał go ks. Ignacy Lasocki, stojącego na posterunku przy cmentarzu żydowskim na obrzeżach miasta. Według notatek z rozmów ze świadkami walk, przechowywanych w Dziale Zbiorów Specjalnych TNP „dobił się sam”. Można więc domniemywać, że będąc rannym, widząc dobijanie rannych na polu walki sam odebrał sobie życie. I choć w *Liście strat Wojska Polskiego* nie występuje, przekazy z innych źródeł można uznać za wiarygodne²⁴.

Lista poległych z *Jednodniówki* stała się podstawą do wykonania tablicy pamiątkowej, która została odsłonięta na ścianie odwachu 7 kwietnia 1935 r. w czasie obchodów Dnia Legionowego i 20-lecia wymarszu pierwszej grupy płocczan do Legionów²⁵.

²³ ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja... , akt zgonu nr 417; A.Grzymała – Siedlecki, *Cud Wisły. Wspomnienia korespondenta wojennego*, Warszawa 1921, s.155; *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.79.

²⁴ Dział Rękopisów TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, Spis wywiadu 20.09. 1920 r.; .Ks. I.Lasocki, „Stanisławówka” wobec najazdu bolszewickiego, „Kurier Płocki” 1920, nr 225 z 24 września, s.2; *Za dusze poległych legionistów – płocczan*, „Dziennik Płocki” 1925, nr 180 z 5 sierpnia, s.2; *Synowie Płocka i Ziemi Płockiej dziękują za pamięć i opiekę Radzie m. Płocka*, „Dziennik Płocki” 1935, nr 81 z 5 kwietnia, s.3; F.Wybult, *Legioniści Mazowsza Płockiego w obozach Szczypiory i Łomży*, „Życie Mazowsza” 1935, nr 4, s.114; *Jednodniówka „Dnia Legionowego” w Płocku 7.IV. 1935 r.*, s.15; *Historia oddziału płockiego*, ibidem, s.3; A.J.Papierowski, J.Stefański, *Płocczanie znani i nieznani*, t.2, Płock 2007, s.491.

²⁵ *Z obchodu Dnia Legionowego w Płocku*, „Głos Mazowiecki” 1935, nr 83 z 8 kwietnia, s.1; *Legionom cześć!*, „Dziennik Płocki” 1935, nr 83 z 9 kwietnia, s.3; F.W.[Wybult], *Dzień Legionowy w Płocku*, „Życie Mazowsza” 1935, nr 4, s.106 – 108. Tablica została zniszczona przez Niemców w czasie okupacji.

Fot.2. Wojewoda warszawski Bronisław Nakoniecznikow – Klukowski odsłania tablicę pamiątkową na ścianie odwachu – 7 kwietnia 1935 r. („Życie Mazowsza, 1935, nr 4, s.107)

Jednodniówka z 1935 r. stała się podstawą do listy opublikowanej w opracowaniu ks. M.M.Grzybowskiego na temat wojny polsko – rosyjskiej 1920 r. w Płocku i na Mazowszu²⁶. Autor dodał 6 nazwisk w oparciu o „inne dostępne źródła”, głównie - artykuły w „Kurierze Płockim” z 1920 r. i akty zgonu, przechowywane w Archiwum Diecezjalnym w Płocku.

Nowe osoby, dodane przez ks. M.M.Grzybowskiego to:

- Berezowski Stanisław
- Bujankiewicz Władysław
- Kalisz Wincenty
- Lisiecki
- Niędzyński Wacław
- Pokorski Leon
- Skinder Bolesław

Stanisław Berezowski, Michał Lisiecki i Bolesław Skinder dodani zostali zapewne w oparciu o informacje z „Kuriera Płockiego”²⁷, Stanisław Bujankiewicz - w oparciu o akt zgonu, Leon Pokorski wystąpił w *Jednodniówce* z 1935 r., ale nie został wpisany na właściwą listę poległych²⁸.

Wacława Niędzyńskiego jako poległego w Płocku wymienił jedynie Władysław Nekrasz w opisie udziału harcerzy w obronie Płocka. W zestawieniu poległych harcerzy Chorągwi Płockiej pod koniec książki już go nie podał, wymieniając za to zgodnie z prawdą Stanisława Niędzyńskiego, poległego 1 sierpnia 1920 r. pod Nowogrodem nad Narwią²⁹.

²⁶ ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177.

²⁷ *Śp. Stanisław Berezowski*, „Kurier Płocki” 1920, nr 210 z 5 września, s.2; *Chwała ziemi płockiej*, „Kurier Płocki” 1920, nr 223 z 22 września, s.3; [klepsydra], „Kurier Płocki” 1920, nr 207 z 2 września, s.4, nr 208 z 3 września, s.4.

²⁸ *Jednodniówka Dnia Legionowego... 7.IV.1935 r.*, s.15.

²⁹ W.Nekrasz, op. cit., s.62, 385. Na tablicy pamiątkowej w LO im. Małachowskiego jest Stanisław Niędzyński.

Prawdopodobnie W.Nekrasz się pomylił, podobnie jak w przypadku Wincentego Kalisza³⁰, który również według niego miał poleć w Płocku. Jednak w opracowaniu Kazimierza Konarskiego czytamy, że był uczniem gimnazjum w Sierpcu³¹, a w *Liście strat Wojska Polskiego*, że zmarł z ran 11 października 1920 r. w Warszawie jako żołnierz 49 pułku strzelców. Jest wątpliwe, by poniósł śmierć z powodu ran odniesionych w walkach w Płocku, bo jego jednostka nie brała w nich udziału³².

Ani Wacława Niędzyńskiego, ani Wincentego Kalisza wśród poległych harcerzy nie wymienił Adam Grzymała – Siedlecki, który był w mieście po kilku dniach od zakończenia walk. Gdyby zginęli w Płocku musiałby o tym wiedzieć od mieszkańców, tak jak w przypadku Antoniego Gradowskiego i Stefana Zawidzkiego.

Poza tym ks. M.M.Grzybowski do poległych w obronie Płocka za *Jednodniówką* zaliczył Jerzego Mączewskiego, mimo że wcześniej zacytował jego akt zgonu, który ewidentnie temu przeczy³³. Oprócz tego za *Jednodniówkami* przytoczył wymienione już nazwiska, które zostały tam wpisane błędnie. W kilku innych przypadkach zostały przekreścone nazwiska:

- Bujankiewicz zamiast Bajankiewicz, co wykazuje dokładna analiza zapisu aktu zgonu i indeksu nazwisk zmarłych w roku 1920³⁴
- Korpeła zamiast Korpeta, jak jest w liście poległych z *Jednodniówek*
- Rogina zamiast Ragina, jak w liście poległych w *Jednodniówkach*
- Siwanowiczówna zamiast Szymanowiczówna, mimo cytowania aktu zgonu z prawidłowym brzmieniem nazwiska³⁵
- Śnieżyński zamiast Świeżyński, jak w liście poległych w *Jednodniówkach*.

Mimo odnalezienia aktu zgonu 74-letniego Franciszka Detrycha, nie umieścił go na swojej liście poległych, podobnie jak nieznanej z nazwiska kobiety, przywiezionej do szpitala św. Trójcy³⁶.

Największym wkładem ks. M.M.Grzybowskiego było sięgnięcie do księgi zgonów parafii św. Bartłomieja w Płocku z 1920 r., przechowywanej w Archiwum Diecezjalnym. Dzięki temu odnalazł dokładne informacje dotyczące śmierci Antoniego Gradowskiego, Jana Bolesława Krawczyńskiego, Władysława Bajankiewicza, Franciszka Detrycha, Stefana Zawidzkiego, Marii Szymanowicz, Jerzego Jana Mączewskiego, Leona Osińskiego, Jana Głonka, Stefana Matczaka i Józefa Bromke. W oparciu o dane z księgi zgonów można było uzupełnić dane personalne znanych już osób oraz dodać nowe, choć nie wszyscy wymienieni zginęli w obronie Płocka³⁷.

³⁰ W.Nekrasz, op. cit., s.62, 385.

³¹ *O uczniu – żołnierzu*, oprac. K.Konarski, Warszawa – Lwów 1922, s.199.

³² *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 14 667, s.326.

³³ Ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.79.

³⁴ ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja..., akt zgonu nr 427. Nazwisko Bajankiewicz wyraźniej jest napisane w egzemplarzu księgi zgonów, przechowywanym w Urzędzie Stanu Cywilnego w Płocku.

³⁵ Ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.79.

³⁶ Ibidem, s. 79.

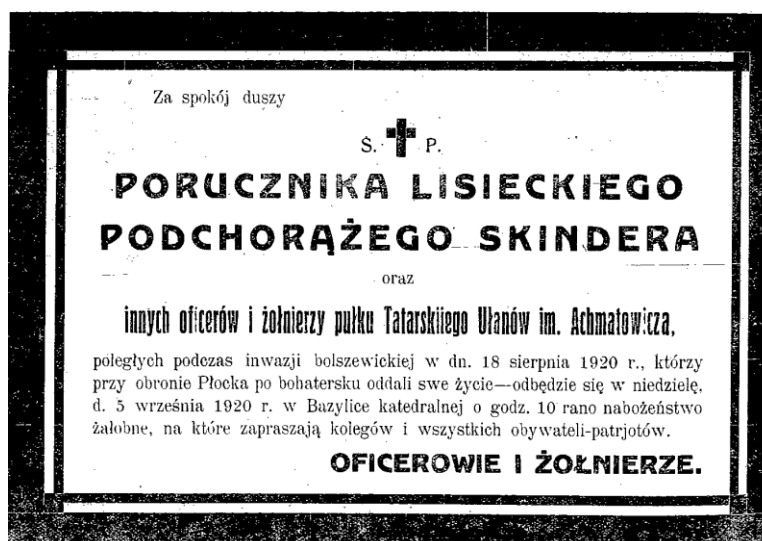
³⁷ Ibidem, s.78 – 79.

Fot. 3. Informacja o śmierci Abrahama Narwy
(„Kurier Płocki” 1920, nr 202 z 28 sierpnia, s.2)

3 maja 1994 r. na ścianie odwachu została odsłonięta tablica pamiątkowa z listą poległych w obronie Płocka w sierpniu 1920 r., zawierającą 59 nazwisk. W stosunku do listy ks. M.M.Grzybowskiego dodano Franciszka Solarza i Wiwatowskiego. W pozostałych przypadkach poprawiono na właściwe nazwisko Korpeta i Śnieżyński na Świerzyński.

I znowu mamy do czynienia z błędem. Szer. 6 pułku piechoty Legionów Franciszek Solarz zmarł w Płocku 17 stycznia 1920 r. w wyniku choroby³⁸, więc nie mógł brać udziału w obronie miasta, natomiast o Wiwatowskim nic nie wiadomo.

Fot. 4. Informacja o mszy żałobnej w intencji por. M.Lisieckiego
i pchor. B.Skindera z tatarskiego pułku ułanów
(Kurier Płocki” 1920, nr 208 z 3 września, s.4)

Próbę uzupełnienia listy poległych podjął również Tadeusz Chrostowski. W opublikowanej w 1990 r. książce zamieścił listę poległych z *Jednodniówki Dnia Legionowego* z 1935 r.³⁹. Cztery lata później wrócił do tematu, odnajdując w aktach stanu cywilnego w Gostyninie kilka aktów zgonu obrońców Płocka, zmarłych w tamtejszym szpitalu. Jednak dokładna analiza nasuwa pewne wątpliwości. Na pewno w obronie Płocka brał udział 18-letni Antoni Łukaszewski, syn Feliksa Cezariusza i Agaty z Kalmusów małżonków Łukaszewskich, urodzony w Warszawie, harcerz, szer. 201 pułku piechoty, który zmarł z ran w Gostyninie 21 lub 22 sierpnia 1920 r. o godzinie 14.00. W jego pogrzebie, który przerodził

³⁸ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 36 282, s.811; *Historia 6 pp Leg.*, nr 156, s.121.

³⁹ T.Chrostowski, *Obrona Płocka*, s.35 – 36. Izaak Assante występuje z „literówką” jako Assanle.

się w wielką manifestację narodową, wzięli udział uchodźcy z Płocka oraz rzesze mieszkańców Gostynina. Jest to jedyny żołnierz spośród podanych przez T.Chrostowskiego, potwierdzony w innych źródłach⁴⁰.

Co do pozostałych takiej pewności nie ma. Świadkowie podali, że 21-letni kpr. Antoni Sawicki, syn Jana i Marii Sawickich, urodzony w Machowie w ziemi mohylowskiej na Kresach, służący w 13 pułku piechoty, zmarł 18 sierpnia 1920 r. o godz. 14.00. A więc za wcześnie, aby wziąć udział w obronie Płocka i zostać przywiezionym do Gostynina⁴¹.

Jednak nawet akt zgonu nie jest do końca źródłem całkowicie wiarygodnym, bo w przypadku marynarza Wiktora Nitki świadkowie również podali, że zginął w rejonie Popłacina 18 sierpnia 1920 o godz. 10.00, kiedy z innych źródeł wiadomo, że nastąpiło to ok. 5-6 godzin później⁴².

Przy pozostałych trzech żołnierzach w aktach zgonów nie ma podanych przydziałów służbowych, więc można jedynie domniemywać, że walczyli w Płocku i jako ranni zostali ewakuowani do Gostynina, gdzie zmarli. Za wpisaniem ich na listę poległych przemawiają daty śmierci, zwłaszcza dwóch pierwszych. Są to:

- Zdzisław Lewandowski, syn Mariana i Marii Lewandowskich, urodzony w Opaleniu w powiecie lipnowskim, żołnierz, lat 18, zmarły 20 sierpnia 1920 r. o godzinie 14.00⁴³

- Kazimierz Pankowski, syn Wojciecha i Teresy Pankowskich, urodzony w Rypinie Starym w powiecie rypińskim, żołnierz, lat 25, zmarły 20 sierpnia 1920 r.⁴⁴

- Stanisław Rajkowski, syn Wawrzyńca i Józefy Rajkowskich, żołnierz, lat 17, zmarły 27 sierpnia 1920 r. o godz. 16.00⁴⁵.

Same daty śmierci nie są jednak wystarczająco pewnym argumentem. Przykładem może być ppor. Adam Grochał ze 144 pułku strzelców, który według *Listy strat Wojska Polskiego* poległ w Gostyninie 18 sierpnia 1920 r.⁴⁶. Oczywiście, nie mógł polec, bo w Gostyninie nie było walk, więc musiał umrzeć z ran albo zginąć w wyniku nieszczęśliwego wypadku z bronią. Data wskazywałaby na walki w Płocku, jednak miejsce i numer jednostki już to poddaje w wątpliwość. Tak więc sugerowanie się wyłącznie datą jest niewystarczające.

Natomiast w przypadku 57-letniej Wandy Ignacy Izabeli De Nizo, która zmarła w Gostyninie 11 grudnia 1920 r. jest wątpliwe, aby była ofiarą ataku wojsk bolszewickich na Płock. Nie wiadomo na jakiej podstawie T.Chrostowski zaliczył ją do ofiar walk 18-19 sierpnia 1920 r., bo w oparciu o akt zgonu nie można tego zrobić. Być może sugerował się tym, że zgon zgłosiło jej dwóch synów z Warszawy: redaktor Jerzy De Nizo, lat 28 i Tadeusz De Nizo, lat 22, który był żołnierzem. To stanowczo za mało, aby uznać, że W.I.I. De Nizo zmarła w wyniku ran odniesionych w Płocku prawie cztery miesiące wcześniej⁴⁷.

⁴⁰ Urząd Stanu Cywilnego w Gostyninie (dalej – USC Gostynin), Księga urodzin, małżeństw i zgonów parafii rzymsko – katolickiej w Gostyninie w 1920 r., akt zgonu nr 182; *Lista strat Wojska Polskiego. Polegli i zmarli w wojnie 1918 – 1920*, Warszawa 1934, nr 22 821, s.506; T.Chrostowski, *Uzupełnienie listy poległych obrońców Płocka*, „Notatki Płockie” 1994, nr 4, s.22. Według *Listy strat Wojska Polskiego* zmarł 21 sierpnia, wg aktu zgonu - 22 sierpnia 1920 r. W artykule w „Kurierze Płockim” z 1921 r. (*O uczczeniu obrońców Płocka pochowanych w Gostyninie*, „Kurier Płocki” 1921, nr 184 z 14.08., s.3) omyłkowo podano nazwisko Łukasiewicz.

⁴¹ USC Gostynin, księga... zgonów... w 1920 r., akt zgonu nr 174; T.Chrostowski, op. cit., s.22.

⁴² ADP, Księga zmarłych parafii św. Benedykta..., akt zgonu nr 88; K.Taube, O.Żukowski, *Zarys historii wojennej flotyli rzecznych*, Warszawa 1931, s.69 – 71, 73; J.Dyskant, *Wojenne flotylice wiślane 1918 – 1939*, Warszawa 1997, s.72; J.Przybylski, *Marynarze w walce o niepodległość Polski 1918 – 1920*, Warszawa 1999, s.118 - 121.

⁴³ USC Gostynin, księga... zgonów... w 1920 r., akt zgonu nr 175; T.Chrostowski, op. cit., s.22.

⁴⁴ USC Gostynin, księga... zgonów... w 1920 r., akt zgonu nr 176. T.Chrostowski, op. cit., s.22.

⁴⁵ USC Gostynin, księga... zgonów... w 1920 r., akt zgonu nr 189; T.Chrostowski, op. cit., s.22.

⁴⁶ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 10 986, s.242.

⁴⁷ USC Gostynin, księga... zgonów... w 1920 r., akt zgonu nr 290; T.Chrostowski, op. cit., s.22.

Całkowicie błędnie T.Chrostowski uznał za poległych w obronie Płocka żołnierzy, wymienionych na obelisku w podpłockich Łubkach. Zamieszczone w „Notatkach Płockich” zdjęcie było zupełnie nieczytelne, jednak podpisane „pomnik obrońców Płocka z 1920 r. w Łubkach”. Dopiero bezpośrednia weryfikacja na miejscu pozwoliła na dokładne odczytanie napisu, według którego są to mieszkańcy gminy Łubki, którzy zginęli w wojnie polsko – bolszewickiej, a nie – w obronie Płocka. Napis brzmi: „Pamięci poległych w 1920 r.”. Nie ma tu więc nic na temat obrony Płocka. W ten sposób zupełnie niepotrzebnie wśród obrońców Płocka znaleźli się: Władysław Golacik, Ludwik Leszczyński, Wincenty Leszczyński, Stefan Brudziński, Bolesław Modrzejewski, Franciszek Kądalski, Adam Żywiałkowski, Zygmunt Kubiński i Adam Pesel.

Fot. 5. Kamienna płyta na obelisku w Łubkach Nowych
(fot. G.Gołębiewski)

Dwaj z nich występują w *Liście strat Wojska Polskiego* z 1934 r. i *Księdze Jazdy Polskiej* z 1938 r. I tak dowiadujemy się, że:

- Adam Żywiałkowski był ułanem 7 pułku ułanów i zmarł w wyniku choroby 1 sierpnia 1920 r. w Ławrynowie⁴⁸
- Zygmuntów Kubińskich jest dwóch – pierwszy z nich był szeregowym pociągu pancernego „Piłsudczyk” i poległ 7 maja 1920 r. pod Wasilewiczami⁴⁹, a drugi był ułanem 7 pułku ułanów i poległ 19 maja 1920 r. pod Szarakowszczyzną⁵⁰. Który z nich pochodził z Łubek nie da się określić, choć – ze względu na przydział A.Żywiałkowskiego – zapewne ułan. Niezależnie od tych wątpliwości – żaden z nich nie zginął w Płocku.
- w *Liście strat Wojska Polskiego* występuje Stefan Brudziński (na obelisku jest Stefan Brudzyński), szeregowy 5 pułku piechoty Legionów, który poległ 5 lutego 1919 r. pod

⁴⁸ *Lista strat Wojska Polskiego* ..., nr 46 928, s.1057; *Księga jazdy polskiej*, pod red. B.Wieniawy – Długoszowskiego, Warszawa 1938, wykaz poległych kawalerzystów i artylerzystów konnych, nr 4 052, s. 400.

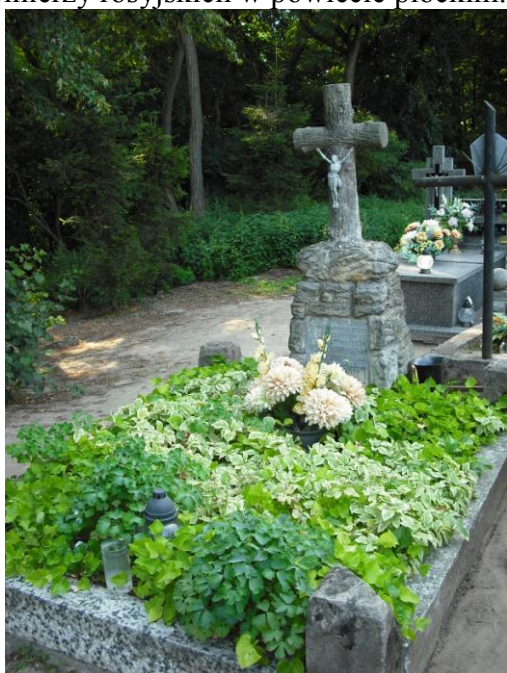
⁴⁹ *Lista strat Wojska Polskiego*..., nr 19 913, s.441.

⁵⁰ *Ibidem*, nr 19 914, s.441; *Księga Jazdy Polskiej*, lista poległych kawalerzystów i artylerzystów konnych, nr 1680, s.370.

Lwowem, więc nie zgadza się data i nazwisko⁵¹. Pozostałych żołnierzy z Łubek na *Liście strat Wojska Polskiego* nie ma.

Wymienione publikacje stały się podstawą do zamieszczenia przez autora tegoż artykułu własnej, rozszerzonej do 82 nazwisk listy poległych⁵². Lista – nie weryfikowana – powtórzyła wszystkie wymienione błędy poprzedników, czyli T.Chrostowskiego i ks. M.M.Grzybowskiego.

W 1998 r. Janusz Dziubak opublikował w *Nowym Tygodniku Płockim* zdjęcie zamordowanych przez żołnierzy bolszewickich Stanisława i Wacława Kuczyńskich, którzy w innych źródłach nie występują. Na nagrobku jest napisane, że „tu spoczywają zwłoki zamordowanych przez bolszewików d. 18 sierpnia 1920 r. śp. Stanisława 66 l. o. i Wacława 27 l. s. KUCZYŃSKICH z Ossówki. Cześć ich pamięci”. Data wskazywałaby na Płock jako miejsce tego tragicznego zdarzenia, jednak ich grób znajduje się na cmentarzu w Sikorzu, a ich śmierć jest potwierdzona w księdze zgonów miejscowej parafii. Jak tam czytamy obaj – ojciec i syn – byli leśnikami („leśnymi”) i zostali zabici 18 sierpnia 1920 r. O Stanisławie Kuczyńskim wiadomo, że był synem Antoniego i Józefy z Suleckich Kuczyńskich i miał 62 dwa lata – inaczej niż na nagrobku. Natomiast Wacław Kuczyński, syn Stanisława i Antoniny z Kowalskich Kuczyńskich urodził się w Trutowie Swobodach w pow. lipnowskim⁵³. Zapewne zostali rozstrzelani za ukrywanie zbiegłego z niewoli oficera Wojska Polskiego, bowiem w oryginale sprawozdania Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa na powiat płocki Tadeusz Świecki napisał, że „leśny z Sikorza przechowywał wziętego do niewoli bolszewickiej i uciekającego oficera”⁵⁴. Tak więc W. i S.Kuczyńskich można dopisać do ofiar żołnierzy rosyjskich w powiecie płockim.

Fot. 6. Grób Stanisława i Wacława Kuczyńskich w Sikorzu
(fot. G.Gołębiewski)

⁵¹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 3 404, s.74.

⁵² G.Gołębiewski, *Obrona Płocka przed bolszewikami 18-19 sierpnia 1920 r.*, Płock 2004, s.163 – 165.

⁵³ Księga zgonów parafii rzymsko – katolickiej w Sikorzu, akty zgonu nr 26 i 27 z 1920 r.; J.Dziubak, *Moje wspomnienia z 1920 r.*, „Nowy Tygodnik Płocki” 1998, nr 33 z 23 sierpnia, s.7; zdjęcie подарowane autorowi przez J.Dziubaka.

⁵⁴ Dział Zbiorów Specjalnych Biblioteki im. Zielińskich TNP, materiały po T.Świeckim, sygn. 1550, sprawozdanie pełnomocnika Obywatelskiego Powiatowego Komitetu Wykonawczego Obrony Państwa na pow. płocki według stanu do dnia 10 października 1920 r., verso k.29.

W 2012 r. Jerzy Przedpełski i Jerzy Stefański w słowniku biograficznym plockich Żydów podali, że w obronie Płocka zginął jako ochotnik uczeń Gimnazjum im. Władysława Jagiełły Adam Szyf (1904 – 1920). Powołali się na tablicę pamiątkową poległych w obronie Płocka w sierpniu 1920 r. Jednak na tablicy na odwachu A.Szyf nie jest wymieniony, a na tablicy pamiątkowej z 1923 r. w LO im. Jagiełły – podobnie jak na liście poległych uczniów w *Jednodniówce* - obok jego nazwiska jest napisane, że zmarł w niewoli w 1920 r. Jedynym uzasadnieniem zaliczenia go do ofiar walk w Płocku byłoby, gdyby został wzięty do niewoli w Płocku, ale na to brak dowodów⁵⁵.

Najnowszym źródłem do ustalenia listy poległych w Płocku 18-19 sierpnia 1920 r. okazały się notatki odnalezione przez mgr Alicję Puchalską w czasie porządkowania akt, przechowywanych w Dziale Rękopisów TNP. Otóż, są to różne dokumenty dotyczące służby sanitarnej z lata 1920 r. w Płocku. Wśród nich - spisane ołówkiem na małych karteczkach - anonimowe, ale wiarygodne wykazy chorych żołnierzy ze szpitala wojskowego, w tym – zamordowanych przez żołnierzy bolszewickich. Część z nazwisk pokrywa się ze znanymi z innych źródeł, zwłaszcza *Listy strat Wojska Polskiego*, ale znajdujemy tam też kilka nowych nazwisk, nie występujących w innych źródłach. Podstawę sporządzenia wykazu stanowiło siedem źródeł, wymienionych na początku:

- „1) lista chorych i rannych w szpitalu św. Trójcy w Płocku
- 2) lista strat szpitala polowego nr 206 w Płocku
- 3) wiadomości dotyczące się szpitala załogi 6-go pułku w Płocku, który został dnia 18-go 8/20 roku wymordowany przez bolszewików. Wiadomości udzielał felczer Szwaknowski w izbie chorych 6 pp w Płocku
- 4) Od p. Mossakowskiej, sanitariuszki punktu opatrunkowego Śl. N.K.P. w Płocku
- 5) Od sierżanta [Jana] Sekundy w Komendzie Placu w Płocku
- 6) Od dr. [Ignacego Izaaka] Feiberga w szp. Św. Trójcy
- 7) Od sanit. Zawrotnego z jazdy tatarskiej i 2-go z 6-go pułku”⁵⁶.

Notatki zawierają także kilka nazwisk żołnierzy, których różne dokumenty (karta mundurowa, list od żony lub siostry, skierowania do izby chorych) znaleziono w szpitalu. Nie są to jednak dowody rozstrzygające, bo np. jeden z żołnierzy – ułan Wincenty Kowalczyk - (znaleziono jego kartę zaprowiantowania) został wyekspediowany 10 sierpnia 1920 r. do szpitala we Włocławku. Może to więc tylko świadczyć o tym, że przewinęli się przez izbę chorych batalionu 6 pp Leg. Według opinii felczera Szwankowskiego na listę zamordowanych można wpisać trzech żołnierzy. Są to Józef Stasiak z 37 pp, Daniel Terkan⁵⁷ i Adam Różycki. Wśród notatek jest krótka lista 11 nazwisk żołnierzy, którzy zostali wymordowani przez żołnierzy bolszewickich. Znaleźli się na niej: plut. Miałgas oraz szeregowi: Ignacy Plaga, Ignacy Samsel, Konstanty Cącek (Wącek?, Więcek?), Józef Tobolewski, Ignacy Brucharczyk, Konstanty Żaroch, Stanisław Chorążkiewicz, Piotr Petreszyn, Wasyl Kurka, Grzegorz Lupor, który dalej został określony jako „zabity od kuli pierwszy niewolnik z Ukrainy”. Oprócz tego podani są dwaj oficerowie polegli pod Trzepowem: por. Mieczysław Głogowiecki i ppor. Kazimierz Waluszewski z 6 pp Leg.⁵⁸.

Dalej sporządzający notatkę pisze, że „w rozmowie z felczerem Szwankowskim, który był ostatnim obecnym w czasie mordowania rannych wspólnie z sanitariuszami Zawrotnym i

⁵⁵ *Jednodniówka... z 7.IV.1935 r.*, s.15; J.Przedpełski, J.Stefański, *Żydzi płoccy w dziejach miasta*, Płock 2012, s.159; tablica pamiątkowa na pl. Narutowicza na budynku dawnego odwachu; tablica pamiątkowa z 1923 r. w LO im. Władysława Jagiełły. K.Konarski w 1922 r. podał, że A.Szyf zginął (*O uczniu – żołnierzu*, s.198)

⁵⁶ Dział Rękopisów Biblioteki im. Zielińskich TNP (dalej – Dz. Rkps. TNP), Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r.

⁵⁷ Nazwisko napisane bardzo niewyraźnie.

⁵⁸ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r.

Klusińskim i pani [Heleny] Wagnerowej otrzymałem następujące zeznania”, że zostali zamordowani:

- sanitariusz Korpeta
- szeregowiec Chorążewicz,
- szeregowiec Wącek
- sanitariusz Żarno (Żaroch -?)
- sanitariusz Samsel.

Poza tym zabity został kucharz szpitalny, pochodzący ze wsi Wolkowa, Edmund Goebelt z jazdy telegraficznej i „dobił się sam” plut. Pokorski. Według notatek zamordowano 22 rannych lub chorych żołnierzy i kilku sanitariuszy⁵⁹.

Wymieniony Konstanty Wącek lub Cącek to niemal na pewno potwierdzony w *Liście strat Wojska Polskiego* Konstanty Więcek. Tak więc te skromne notatki potwierdzają śmierć kilku żołnierzy oraz dodają kolejne nazwiska.

Fot.7. i 8. Kpt. Mieczysław Głogowiecki, poległy pod Trzepowem 18.08.1920 r. i jego grób na cmentarzu garnizonowym w Płocku w dniu 18.08.2013 r. (*Historia 6 pułku piechoty Legionów Józefa Piłsudskiego*, t.I, *Tradycja*, Warszawa 1939, s.78; fot. G.Gołębiewski)

Być może w przyszłości uda się jeszcze dodać kilku żołnierzy, bowiem na pewno nie jest to ostateczne zestawienie, co można zilustrować przykładem plut. żand. Piotra Słyszki. Otóż, po uroczystościach 93. rocznicy obrony Płocka 18 sierpnia 2013 r. z kierowniczką Wydziału Kultury Urzędu Miasta Płocka p. Jadwigą Wojnarowską – Nadrowską skontaktowała się p. dr Helena Żurek, mieszkająca pod Grajewem, z informacją, że jej stryj – plut. żand. Piotr Słyszko (ur. 21 czerwca 1898 r. w Zaliszczu⁶⁰, gm. Opole, pow. włodawski) walczył w obronie Płocka w sierpniu 1920 r. w plutonie żandarmerii wojskowej. Ranny w brzuch początkowo leżał w płockim szpitalu polowym, skąd został przewieziony do szpitala w Kutnie. Jednak tam po 3 tygodniach – 6 września 1920 r. - zmarł w wieku 22 lat i został pochowany na miejscowym cmentarzu. W okresie międzywojennym jego nazwisko znalazło się na obelisku w Opolu k/Włodawy wśród innych mieszkańców gminy poległych w wojnach

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ W mianowniku – Zaliszcze.

1914 – 1920. Inskrypcja jemu poświęcona brzmi: „Słyszko Piotr, plut. żand. wojsk pol., przeżywszy lat 22 zmarł d.6/IX 1920 r. wskutek ran odniesionych w obronie Ojczyzny na ulicach Płocka”⁶¹.

Fot. 9 i 10 Obelisk ku czci mieszkańców gm. Opole k/Włodawy przed laty i współcześnie (J.Cyfrowicz, *Bohater z Zaliszcza 1920*, „Regionalna Wspólnota” 2008, nr 35 z 27 sierpnia, s. XV - dodatek do „Wspólnoty Lubartowskiej” 2008, nr 35 z 27 sierpnia – 2 września).

W podobny sposób informację o śmierci w obronie Płocka swojego krewnego Franciszka Skierskiego (ur. w 1901 r. w podpłockich Kobiernikach) przekazała mi p. Edyta Szelągowska. Wiadomość przekazał jej wuj Stanisław Szelągowski. Franciszek Skierski był bratem jego matki. Jego nazwisko jest wyeksponowane na tablicy poświęconej poległym w wojnie polsko – bolszewickiej, przechowywanej w kościele w Sikorzu.

⁶¹ Informacje przekazane autorowi przez dr Helenę Żurek w rozmowie telefonicznej 20 sierpnia 2013 r. i w liście z 22 września 2013 r. Napis wg fotografii z artykułu prasowego - J.Cyfrowicz, *Bohater z Zaliszcza 1920*, „Regionalna Wspólnota” 2008, nr 35 z 27 sierpnia, s.XV (dodatek do „Wspólnoty Lubartowskiej” 2008, nr 35 z 27 sierpnia – 2 września, art. przysłany mi przez p. H.Żurek)

Fot. 11. Tablica ku czci poległym w wojnie polsko – bolszewickiej. Kościół w Sikorzu.
(fot. E.Szelągowska)

Idąc tropem P.Słyszki sprawdziłem w Urzędzie Stanu Cywilnego w Kutnie akta zgonów od połowy sierpnia do końca 1920 r. W księdze zgonów odnotowano zaledwie dwa przypadki śmierci wojskowych. 2 października 1920 r. w szpitalu w Kutnie zmarł „Michał Ignaczak, lat dwadzieścia mający, żołnierz armii polskiej, urodzony w parafii Goszczanów, syn Baltazara i Antoniny z Ciupów małżonków Ignaczak”⁶². Drugim zabitym bądź zmarłym był 20-letni „bolszewik urodzony w Rosji” Aleksiej Pielowicz, 28 października 1920 r. przywieziony martwy do szpitala św. Walentego⁶³. Natomiast ciekawych informacji dostarcza analiza *Listy strat Wojska Polskiego*. Otóż, w interesującym nas okresie w Kutnie zmarło z ran kilku żołnierzy, z których niektórzy być może byli ofiarami walk w Płocku:

- 16 sierpnia 1920 r. zmarł z ran szer. 14 pp Stanisław Andrzejewski⁶⁴. Przydział służbowy wskazywałby na walki pod Włocławkiem.
- 20 sierpnia 1920 r. zmarł z ran szer. (przydział nieznany) Józef Jędrzejek⁶⁵
- 20 sierpnia 1920 r. zmarł z ran kpr. 14 pułku ułanów Jan Kubicki⁶⁶
- 20 sierpnia 1920 r. zmarł z ran szer. (przydział nieznany) Czesław Ziółkowski⁶⁷, wymieniony na liście poległych z *Jednodniówki*.

Biorąc pod uwagę, że potwierdziła się informacja co do C.Ziółkowskiego, można zaryzykować, że Józef Jędrzejek również śmiertelne rany odniósł w Płocku. Natomiast kpr. J.Kubicki musiał zostać ranny w innym rejonie, bo w Płocku 14 pułk ułanów nie walczył.

Z kolei według zapisów w księdze zgonów parafii rzymsko – katolickiej w Sierpcu z 1920 r. w tamtejszym szpitalu w sierpniu 1920 r. zmarło czterech polskich żołnierzy:

- 18 sierpnia 1920 r. o godzinie 8.00 rano zmarł „w szpitalu polowym rosyjskim” żołnierz 14 pp Szulkowski, „wzięty do niewoli jako ciężko ranny”⁶⁸ – sądząc z przydziału - pod Włocławkiem.

⁶² USC w Kutnie, duplikat aktów urodzonych, zaślubionych i zmarłych w 1920 r. w Kutnie, poz. 482.

⁶³ Ibidem, poz. 503.

⁶⁴ *Lista strat Wojska Polskiego* ..., nr 397, s.9.

⁶⁵ Ibidem, nr 13 947, s.310.

⁶⁶ Ibidem, nr 19 881, s.440.

⁶⁷ Ibidem, nr 46 270, s.1042.

⁶⁸ Księga zgonów parafii św. Wita, Modesta i Krescencji w Sierpcu za lata 1917 – 1924, poz. 182.

- 24 sierpnia 1920 r. o godz. 3.00 rano zmarł 18-letni żołnierz Adam Mieszczyński, ur. w Dobrzyniu nad Wisłą, zam. w Sierpcu, syn Antoniego i Marianny z Kowalewskich małżonków Mieszczańskich⁶⁹

- 28 sierpnia 1920 r. o godz. 19.00 zmarł 20-letni żołnierz 3 kompanii 1 pułku strzelców podhalańskich Franciszek Cyryk⁷⁰

- 2 października 1920 r. o godz. 11.00 wieczorem zmarł żołnierz batalionu wartowniczego 6 pp Leg. 18-letni Antoni Myścibrodzki, „urodzony i zapisany do ksiąg ludności w Warszawie, syn Antoniego i Antoniny z Weissów małżonków Myścibrodzkich”⁷¹.

Spośród tych czterech żołnierzy Adam Mieszczyński jest podany w liście poległych w *Jednodniówce*. Można zastanawiać się nad wpisaniem do poniższej listy strat Franciszka Cyryka, bo wśród poległych w Płocku jest plut. Stanisław Piotrowski z 1 p.strz. podh., czyli z tego samego pułku. Jednak w *Liście strat Wojska Polskiego* wśród zmarłych w Płocku w wyniku choroby jest wymieniony strzelec 4 pułku strzelców podhalańskich Franciszek Syrek (zm. 29 sierpnia 1920 r.)⁷². Zachodzi tu podobieństwo trzech elementów: imienia, nazwiska Cyryk – Syrek, występuje pułk strzelców podhalańskich i podobna data śmierci – 28 i 29 sierpnia 1920 r. Można więc domniemywać, że w czasie przekazywania danych z Sierpca do Płocka nastąpiło zniekształcenie nazwiska i pozostałych elementów, ale chodzi o tę samą osobę.

18 sierpnia 1920 r. o godzinie 7.00 rano w Gąbinie zmarł 24-letni szeregowy Władysław Kozalówek (lub Kozalówek), zamieszkały w Wielkich Drogach koło Skawiny w Małopolsce. Jednak nie znamy jego przydziału, ani przyczyny śmierci, a godzina śmierci nie wskazuje na udział w obronie Płocka. Sądząc z miejsca zamieszkania mógł służyć w którymś z pułków podhalańskich⁷³.

Na *Liście strat Wojska Polskiego* jest wielu żołnierzy 6 pułku piechoty Legionów i innych jednostek, walczących w Płocku, gdzie jako data śmierci wpisany jest sierpień 1920 r. lub tylko rok 1920. Być może polegli lub zmarli z ran w Płocku, jednak pozostaje to tylko w sferze domysłów. Wszak 6 pp Leg. walczył nie tylko w Płocku. Dlatego należy podchodzić do tego z dużą ostrożnością, bo żołnierze garnizonu płockiego – nawet 18 sierpnia 1920 r. - umierali nie tylko w trakcie walk. Przykładem może być st. szer. 6 pp Leg. Paweł Krewski, który tego dnia zmarł w Płocku w wyniku choroby⁷⁴. Z podobnej przyczyny zmarli:

- 30 sierpnia 1920 r. – strz. słuckiego p. strz. Julian Sobczyński⁷⁵

- 2 września 1920 r. - szer. 6 pp Leg. Ignacy Łędkowski⁷⁶.

Uwzględniając powyższe uwagi publikowana poniżej lista jest dotychczas najpełniejszą, wykorzystującą chyba wszystkie dostępne źródła. Szczególnie wiele wniosła analiza *Listy strat Wojska Polskiego*, opracowanej w 1934 r. przez Wojskowe Biuro Historyczne⁷⁷. W związku z tym w poniższym zestawieniu znalazły się osoby, co do których raczej nie ma wątpliwości, że zginęły bądź bezpośrednio w wyniku walk, bądź na skutek odniesionych ran. Oczywiście, najbardziej wiarygodne są osoby potwierdzone w *Liście strat Wojska Polskiego*, *Historii 6 Pułku Piechoty Legionów*, aktach zgonów lub zgodnych przekazach świadków wydarzeń.

⁶⁹ Ibidem, poz. 191.

⁷⁰ Ibidem, poz. 195.

⁷¹ Ibidem, poz. 211.

⁷² *Lista strat Wojska Polskiego* ..., nr 37 976, s.849.

⁷³ Urząd Stanu Cywilnego w Gąbinie, księga urodzeń, małżeństw i zgonów za 1920 r., poz. 119. W.Kozalówek (Kozalówek) nie występuje w *Liście strat Wojska Polskiego*.

⁷⁴ *Lista strat Wojska Polskiego*..., nr 19 136, s.424.

⁷⁵ Ibidem, nr 36 022, s. 805.

⁷⁶ Ibidem, nr 22 562, s. 501.

⁷⁷ *Lista strat Wojska Polskiego. Polegli i zmarli w wojnie 1918 – 1920*, Warszawa 1934.

Wątpliwości pozostają jedynie w przypadku 20 osób z listy z *Jednodniówek*, która jest mało wiarygodna i nierzetelna. Są to nazwiska ze znakiem zapytania i adnotacją „*brak danych*”, co oznacza, że praktycznie jedynym źródłem była *Jednodniówka*. Pozostawiono je na liście jedynie z braku dowodów na to, że są tam wpisane błędnie. Podobne wątpliwości dotyczą Wiwatowskiego i czterech żołnierzy, zmarłych w Gostyninie: kpr. Antoniego Sawickiego, Zdzisława Lewandowskiego, Kazimierza Pankowskiego i Stanisława Rajkowskiego.

Tam, gdzie dało się to ustalić - podano stopień wojskowy i przydział służbowy. Jeżeli obok nie ma daty i miejsca śmierci oznacza to, że żołnierz zginął w Płocku 18 sierpnia 1920 r. W kilku przypadkach jako data śmierci występuje 19 sierpnia, w przypadku zmarłych z ran – daty są późniejsze i podane inne miejsca śmierci.

W przypadku żołnierzy 6 pułku piechoty Legionów oraz ułanów tatarskiego pułku ułanów można zakładać, że większość z nich zginęła w starciu na przedpolu Płocka 18 sierpnia 1920 r. W przypadku sanitariuszy szpitala wojskowego autorzy *Listy strat Wojska Polskiego* podali, że „polegli”, jednak jest niemal pewne, że zostali zamordowani.

Lista poległych w obronie Płocka 18-19 sierpnia 1920 r. oraz zmarłych z ran w późniejszym czasie

1. **Assante Izaak** (?) – brak danych⁷⁸
2. **Bajankiewicz Władysław**, sierż., Wojskowy Urzędu Gospodarczy w Płocku, lat 22, zginął na Starym Rynku⁷⁹
3. **Berezowski Stanisław** - inżynier, zmarł z ran, odniesionych w czasie przejazdu przez most, towarzysząc kpt. Albertowi de Buré⁸⁰
4. **Bielawski Józef** – sierż., 6 pp Leg.⁸¹
5. **Braciszewski Wincenty**, kpr., 6 pp Leg.⁸²
6. **Brodziński Lucjan** (?) – brak danych⁸³
7. **Brucharczyk Ignacy** – szer., przydział nieznany, zamordowany w szpitalu załogi
8. **Chorążewicz Stanisław** – szer., szpital załogi Płocka⁸⁴
9. **Detrych Franciszek** – cywil, lat 74, zginął przy ul. Kościuszki 4 o godz. 17.00 18.08.1920 r.⁸⁵
10. **Dutkiewicz Franciszek** (?) – brak danych⁸⁶

⁷⁸ *Jednodniówka*..., s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; J.Przedpełski, J.Stefański, op. cit., s. 34; tablica pamiątkowa z nazwiskami poległych obrońców Płocka na odwachu na pl. Narutowicza.

⁷⁹ ADP, księga zgonów..., akt zgonu nr 427; *Listy strat Wojska Polskiego*..., nr 46 952, s.1059; ks. M.M. Grzybowski, op. cit., s.78, 177. Na tablicy pamiątkowej na odwachu występuje jako Bujankiewicz, u ks. M.M.Grzybowskiego podobnie, ale jako syn „małżonków Bojankiewicz”. W *Liście strat Wojska Polskiego* – jako Bojankiewicz. W akcie zgonu 2-krotnie występuje nazwisko Bajankiewicz. Na tablicy w LO im. Jagiełły wymieniony jest Henryk Bajankiewicz, zmarły w niewoli w 1920 r. – być może jego krewny.

⁸⁰ *Śp. Stanisław Berezowski*, „Kurier Płocki” 1920, nr 210 z 5 września, s.2; *Chwała ziemi płockiej*, „Kurier Płocki” 1920, nr 223 z 22 września, s.3; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu; G.Gołębiewski, *Stanisław Berezowski (1888 – 1920) – tragiczna ofiara ataku bolszewickiego na Płock*, „Notatki Płockie” 2008, nr 2, s.36 – 38.

⁸¹ *Listy strat Wojska Polskiego*..., nr 2 116, s.47; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 19 - s.84.

⁸² *Listy strat Wojska Polskiego*..., nr 3 239, s.71., *Historia 6 pp Leg.*, s.112, nr 33 - s.84. W *Liście strat Wojska Polskiego* jako datę i miejsce śmierci podano „VIII. 1920, Płock”

⁸³ *Jednodniówka*..., s.14; *Listy poległych w obronie m. Płocka*; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

⁸⁴ *Ibidem*; *Listy strat Wojska Polskiego* ..., nr 4 623, s. 10; *Jednodniówka*..., s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

⁸⁵ ADP, księga zgonów..., akt zgonu nr 422; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.79.

⁸⁶ *Jednodniówka*..., s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

11. **Fuksiński Jan** (?) – brak danych⁸⁷
12. **Głogowiecki Mieczysław** (11.10.1889 – 18.08.1920), pochodził z Kolbuszowej na Rzeszowszczyźnie, kpt., 6 pp Leg., dowódca batalionu zapasowego 6 pułku piechoty Leg., zginął pod Trzepowem, odpierając natarcie 14 szwadronów nieprzyjacielskiej kawalerii z III Korpusu Konnego⁸⁸
13. **Głowacki Leon** (?) – brak danych⁸⁹
14. **Goebelt Edmund** – 9 kompania telegraficzna jazdy⁹⁰
15. **Gołubowicz Józef** - plut., tatarski pułk ułanów⁹¹
16. **Gorczyca Leon** – szer., 6 pp Leg.⁹²
17. **Gradowski Antoni** - harcerz, uczeń IV klasy Gimnazjum im. Władysława Jagiełły, lat 14, według aktu zgonu zginął 18 sierpnia 1920 r. o godz. 12.00 „przy okopach w Płocku”⁹³
18. **Gródkowski Jan** - szer., 6 pp Leg.⁹⁴
19. **Gwiazda Władysław** – szer. 6 pp Leg.⁹⁵
20. **Hammer Chaim** (?) – brak danych⁹⁶
21. **Januchta Jacek** – szer. 6 pp Leg.⁹⁷
22. **Jezierski Walerian** – szer., 6 pp Leg.⁹⁸
23. **Jędrzejek Józef** (?) – szer, przydział nieznany, zmarł z ran 20.08.1920 r. w szpitalu w Kutnie⁹⁹
24. **Józwiak Kazimierz** – szer., 6 pp Leg.¹⁰⁰
25. **Józwiak Michał** - marynarz Flotyli Wiślanej, sternik na statku „Stefan Batory”, zginął w wyniku ostrzału artyleryjskiego¹⁰¹

⁸⁷ *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

⁸⁸ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r.; *Ze złotej księgi bohaterów*, „Żołnierz Polski” 1921, nr 21 z 23 kwietnia, s.4; Z.Bohusz – Szyszko, *Działania wojenne nad dolną Wisłą w 1920 r.*, Warszawa 1931, s.121; E.Skarbek, *Zarys historii wojennej 6-go pułku piechoty Legionów*, Warszawa 1929, s.33; *Historia 6 pp Leg.*, s.64, 75, 83. *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

⁸⁹ *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

⁹⁰ Archiwum Państwowe w Płocku, akta miasta. Płocka, sygn. 22 087, protokół posiedzenia Rady Miejskiej z 19 sierpnia 1921 r., na podstawie listu żołnierzy 9 kompanii telegraficznej; Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r.; [ogłoszenie rodziców o poszukiwaniu zaginionego], „Kurier Płocki 1920, nr 210 z 5 września, s.1; *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

⁹¹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 10 248, s. 226; *Księga Jazdy Polskiej*, pr. zb. Warszawa 1938, poz. 879, s.351; imam M.T.Żuk, *Pamięci poległych ułanów z pułku im. pułkownika Mustafy Achmatowicza*, „Rocznik Muzułmański” 1994, t. 2, s.74.

⁹² *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 10 313, s.227; *Historia 6 pp Leg.*, s.112, nr 85 - s.86.

⁹³ ADP, księga zgonów..., akt zgonu nr 437; A.Grzymała – Siedlecki, op. cit., s.158; *O uczniu – żołnierzu*, s.198; W.Nekrasz, op. cit., s.62, 385; *Jednodniówka...*, s.14; S.Fałat, *Miał wtedy 14 lat...*, „Goniec Obywatelski” 1990, nr 27 z 30 sierpnia, s.8; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.78, 177; tablica pamiątkowa na odwachu. Na tablicy nagrobnej na cmentarzu przy ul. Kobylińskiego błędnie podano jako datę śmierci 16 sierpnia 1920 r.

⁹⁴ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 11 111, s.245; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 96 - s.86.

⁹⁵ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 11 652, s.257; *Historia 6 pp Leg.*, s.112, nr 103 – s.86.

⁹⁶ *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

⁹⁷ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 13 279, s.259; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 112 - s.87.

⁹⁸ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 13 866, s.308; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 119 - s.87.

⁹⁹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 13 947, s.310.

¹⁰⁰ Ibidem, nr 14 064, s.312. *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 122 - s.87. W *Liście strat* stopień i przydział nieustalony.

¹⁰¹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 14 090, s.313; K.Taube, O.Żukowski, *Zarys historii wojennej flotyli rzecznych*, Warszawa 1931, s.73; J.W.Dyskant, „Stefan Batory” pod ...Płockiem, „Tygodnik Płocki” 1989, nr 34 z 20 sierpnia, s.4; idem, *Wojenne flotyli wiślane 1918 – 1939*, Warszawa 1997, s.72; J.Przybylski, *Marynarze w walce o niepodległość Polski 1918 – 1920*, Warszawa 1999, s.121, 201.

26. **Kondracki Józef** – starszy marynarz, Flotylla Wiślana, służył na statku „Stefan Batory”, utonął w czasie ostrzału artyleryjskiego¹⁰²
27. **Konojadzki Jan** – szer. 6 pp Leg.¹⁰³
28. **Korpeta Józef** – sanitariusz szpitala załogi Płocka, zamordowany¹⁰⁴
29. **Kozłowski Bolesław (?)** - brak danych¹⁰⁵
30. **Krawczyński Bolesław Jan** – marynarz, Flotylla Wiślana, lat 26, zginął na statku „Stefan Batory” na Wiśle od pocisku armatniego¹⁰⁶
31. **Kulesza Bolesław** – ułan, tatarski pułk ułanów¹⁰⁷
32. **Kurka Wasyl** – szer., stopień i przydział nieznany, zamordowany w szpitalu załogi Płocka¹⁰⁸
33. **Lewandowski Stanisław** – szer., 6 pp Leg.¹⁰⁹
34. **Lewandowski Zdzisław** - lat 18, zmarł z ran 20 sierpnia 1920 r. w Gostyninie¹¹⁰
35. **Lewicki Bronisław** – szer., 6 pp Leg.¹¹¹
36. **Lisiecki Michał** (12.09.1894 – 18.08.1920) - por., tatarski pułk ułanów¹¹²
37. **Ludowski Franciszek** – szer., 101 pp, poległ 19 sierpnia 1920 r.¹¹³
38. **Lupor Grzegorz** – szer., stopień i przydział nieznany, zamordowany w szpitalu załogi Płocka¹¹⁴
39. **Łukaszewski Antoni** - harcerz, szer., 201 pp, lat 18, zmarł z ran 21 lub 22 sierpnia 1920 r. w Gostyninie, pochowany na miejscowym cmentarzu¹¹⁵
40. **Maciejowski Antoni (?)** – brak danych¹¹⁶
41. **Malewski Władysław** – kpr., sztab 2 Dywizji Litewsko – Białoruskiej, poległ 19.08.1920¹¹⁷

¹⁰² K.Taube, O.Żukowski, op. cit., s.73; J.W.Dyskant, *Wojenne flotylle...*, s.72; J.Przybylski, op. cit., s.121, 201.

¹⁰³ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 17 281, s.384; *Historia 6 pp Leg.*, s. 112, nr 142 - s.87. W *Liście strat* stopień i przydział nieustalony.

¹⁰⁴ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r.; *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹⁰⁵ Dz. Ręk. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r.; *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹⁰⁶ ADP, księga zgonów..., akt zgonu nr 428; *Jednodniówka...*, s.14; J.W.Dyskant, „*Stefan Batory*”...; idem, *Wojenne flotylle...*, s.72; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.78, 177; J.Przybylski, op. cit., s.121, 201; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹⁰⁷ *Księga Jazdy Polskiej*, nr 1715, s.370; imam M.T.Żuk, op. cit., s.74. Wprawdzie w obu publikacjach podano tylko datę śmierci – 18.08.1920 – ale można domniemywać, że B.Kulesza poległ w Płocku, bowiem tatarski pułk ułanów w tym dniu walczył tylko w rejonie Płocka.

¹⁰⁸ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r.

¹⁰⁹ E.Skarbek, *Zarys historii wojennej 6-go pułku piechoty Legionów*, s.35; *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹¹⁰ USC Gostynin, księga... zgonów ... w 1920 r., akt zgonu nr 175; T.Chrostowski, *Uzupełnienie listy poległych...*, s.22.

¹¹¹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 21 727, s.481; *Historia 6 pp Leg.*, s.112, nr 177, s.88; *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹¹² [ogłoszenie o nabożeństwie żałobnym], „*Kurier Płocki*” 1920, nr 207, 208, 209 z 2, 3, 4 września, s.4; *Księga Jazdy Polskiej*, poz. 1858, s.372; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177 (w wykazie brak imienia); imam M.T.Żuk, op. cit., s.74 (omyłkowo podane miejsce śmierci – Połock zamiast Płock); tablica pamiątkowa na odwachu (na tablicy brak imienia).

¹¹³ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 22 234, s.492.

¹¹⁴ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r. (w notatce – „zabity od kuli pierwszy niewolnik z Ukrainy”).

¹¹⁵ USC Gostynin, księga... zgonów ... w 1920 r., akt zgonu nr 182; *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 22 821, s.506; T.Chrostowski, *Uzupełnienie listy poległych...*, s.22. Wg *Listy strat* zmarł 21 sierpnia 1920 r., wg aktu zgonu – 22.08.1920 r. W artykule w „*Kurierze Płockim*” z 1921 r. (*O uczczeniu obrońców Płocka pochowanych w Gostyninie*, „*Kurier Płocki*” 1921, nr 184 z 14.08., s.3) omyłkowo podano nazwisko Łukasiewicz.

¹¹⁶ *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

42. **Maszczyński Radzio** – szer., sztab 2 Dywizji Litewsko – Białoruskiej, poległ 19.08.1920¹¹⁸
43. **Matysiak Kazimierz** (?) – brak danych¹¹⁹
44. **Matysiak Tadeusz** – szer., 10 pp¹²⁰
45. **Mialgas** – plut., przydział nieznany, zamordowany w szpitalu 6 pp Leg.¹²¹
46. **Michalak Stanisław** – st. szer., zakłady 2 Dywizji Litewsko - Białoruskiej¹²²
47. **Mieszczyński Adam** – lat 18, ur. w Dobrzyniu nad Drwęcą, syn Antoniego i Marianny z Karolewskich, małżonków Mieszczyńskich, zamieszkały w Sierpcu, przydział wojskowy nieznany, zmarł z ran 24 sierpnia 1920 r. w Sierpcu¹²³
48. **Narek Emil** – ułan, tatarski pułku ułanów¹²⁴
49. **Narwa Abraham** – 26-letni ochotnik, schwytany i zamordowany przez żołnierzy rosyjskich na Starym Rynku przed kościołem farnym¹²⁵
50. **Nitka Wiktor** – bosmanmat (plut. mar.), Flotylla Wiślana, lat 23, ur. we Lwowie 24 lutego 1898 r., zginął w czasie ostrzału statku „Stefan Batory”, pochowany na cmentarzu w Radziwiu¹²⁶
51. **Nordenberg Ber** (?) – brak danych¹²⁷
52. **Nowakowski Jan** – szer., 6 pp Leg.¹²⁸
53. **Ogman Chaim** – szer., 10 pp, poległ 19 sierpnia 1920 r.¹²⁹
54. **Olszanowski Józef** – stopień i przydział nieustalony¹³⁰
55. **Ostrowski Józef** – stopień nieustalony, 4 batalion saperów¹³¹
56. **Pankowski Kazimierz** - lat 25, zmarł z ran 20 sierpnia 1920 r. w Gostyninie¹³²
57. **Petreszyn Piotr** – szer., przydział nieznany, zamordowany w szpitalu batalionu 6 pp Leg.¹³³

¹¹⁷ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 23 628, s.525.

¹¹⁸ *Ibidem*, nr 24 444, s.544.

¹¹⁹ *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹²⁰ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 24 697, s.550; F.Kłosowski, *Zarys historii wojennej 10-go pułku piechoty*, Warszawa 1929, s.175.

¹²¹ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r.

¹²² *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 25 088, s.558.

¹²³ Kancelaria parafii św. św. Wita, Modesta i Krescencji w Sierpcu, księga zgonów parafii rzymsko - katolickiej w Sierpcu za lata 1917 - 1924, akt zgonu nr 191 z 1920 r.; *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹²⁴ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 26 887, s.599; *Księga Jazdy Polskiej*, poz. 2 261, s.377; imam M.T.Żuk, op. cit., s.74.

¹²⁵ Dz. Rkps. TNP, spuścizna po Aleksandrze Macieszy, sygn. 633, relacje mieszkańców, zebrane przez M.Macieszynę, relacja Stanisława Szpury, s.10; „Kurier Płocki” 1920, nr 202 z 28 sierpnia, s.4; Anna P., *A gdy bolszewicy Płock zdobywali...*, „Mazowsze Płockie i Kujawy” 1928, nr 8, s.97; *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.75 – 76.

¹²⁶ USC Płock, księga zmarłych parafii św. Benedykta w Radziwiu; akt zgonu nr 88, *Lista strat...*, nr 31 258, s.698 (podano błędnie Kock jako miejsce śmierci); J.W.Dyskant, „Stefan Batory”...; idem, *Wojenne flotyle...*, s.72; T.Chrostowski, *Obrona Płocka 1920*, Płock 1990, s.34, 40; J.Przybylski, op. cit., s.121, 201; *Kawalerowie Virtuti Militari 1792 – 1945, Słownik biograficzny*, t.II (1914 – 1945), cz. 1, Koszalin 1991, biogram G.Łukomskiego, s. 105.

¹²⁷ *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹²⁸ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 27 661, s.616; *Historia 6 pp Leg.*, s.112, nr 228 - s.90. W *Liście strat* stopień i przydział nieustalony.

¹²⁹ *Ibidem*, nr 27 957, s.624; F.Kłosowski, op. cit., s.29. *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu. W *Liście strat* brak miejsca śmierci.

¹³⁰ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 28 230, s.630.

¹³¹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 28 648, s.640.

¹³² USC Gostynin, księga... zgonów ... w 1920 r., akt zgonu nr 176; T.Chrostowski, *Uzupełnienie listy poległych...*, s.22.

58. **Piotrowski Franciszek** – plut., 101 pułk piechoty, zmarł z ran 21 sierpnia 1920 r. w Płocku¹³⁴
59. **Piotrowski Kazimierz** – ułan, tatarski pułk ułanów¹³⁵
60. **Piotrowski Stanisław** – plut., 1 pułk strzelców podhalańskich¹³⁶
61. **Plaga Ignacy** – szer., szpital załogi Płocka¹³⁷
62. **Pokorski Leon** – były uczeń Gimnazjum im. Władysława Jagiełły w Płocku, plut., 6 pp Leg., ranny w walkach pod Trzepowem, popełnił samobójstwo¹³⁸
63. **Pokrzywnicki Aleksander** – wachmistrz, pluton żandarmerii wojskowej, ranny w czasie walki, został dobity przez żołnierzy rosyjskich¹³⁹
64. **Prokopowicz Zofia** - sierż., 6 pp Leg., zmarła z ran w Warszawie¹⁴⁰
65. **Ragina Wacław (?)** – brak danych¹⁴¹
66. **Rajkowski Stanisław** – lat 17, przydział nieustalony, zmarł z ran 27 sierpnia 1920 r. w Gostyninie¹⁴²
67. **Rotenberg Uszer (?)** – brak danych¹⁴³
68. **Różycki Adam** - stopień i przydział nieustalony¹⁴⁴
69. **Samsel Ignacy** – sanitariusz szpitala załogi Płocka¹⁴⁵
70. **Sawicki Antoni** - kpr., 13 pp, lat 21, zmarł 18 sierpnia 1920 r. w szpitalu w Gostyninie¹⁴⁶
71. **Sawicki Jan** – 9 kompania telegraficzna jazdy, zmarł z ran 10 września 1920 r. w Kutnie¹⁴⁷

¹³³ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r.

¹³⁴ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 30 665, s.685.

¹³⁵ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 30 700, s.686; *Księga Jazdy Polskiej*, nr 2 607, s.382; imam M.T.Żuk, op. cit., s.75.

¹³⁶ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 30 719, s.686.

¹³⁷ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r.; *Lista strat Wojska Polskiego*, nr 30 853, s.689.

¹³⁸ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r.; ks. I.Lasocki, „Stanisławówka” wobec najazdu bolszewickiego, „Kurier Płocki” 1920, nr 225 z 24 września, s.2; *Za dusze poległych legionistów – płocczan*, „Dziennik Płocki” 1925, nr 180 z 5 sierpnia, s.2; *Synowie Płocka i Ziemi Płockiej dziękują za pamięć i opiekę Radzie m. Płocka*, „Dziennik Płocki” 1935, nr 81 z 5 kwietnia, s.3; F.Wybult, *Legioniści Mazowsza Płockiego w obozach Szczypiory i Łomży*, „Życie Mazowsza” 1935, nr 4, s.114; lista uczniów Państwowego Gimnazjum im. Władysława Jagiełły, poległych w latach 1914 – 1920 w: *Jednodniówka „Dnia Legionowego” w Płocku 7.IV. 1935 r.*, s.15; *Historia oddziału płockiego*, ibidem, s.3; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.93, 177; A.J.Papierowski, J.Stefański, *Płocczanie znani i nieznani*, t.2, Płock 2007, s.491; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹³⁹ *Echa ustąpienia rotmistrza Czuruka z Płocka*, „Kurier Płocki” 1920, nr 256 z 30 października, s.3; *Lista strat Wojska Polskiego ...*, nr 31 258, s.698; M.Trubas, *Żandarmeria Wojska Polskiego w obronie Ziemi Płockiej w 1920 r.*, „Notatki Płockie” 2006, nr 1, s.30. W *Liście strat Wojska Polskiego* jest Pokrzywiński. W odręcznie pisanym nazwisku, różnica między obu brzmieniami jest niemal niezauważalna. Ponieważ M.Trubas pracował na oryginalnych dokumentach, zapewne wersja Pokrzywnicki jest właściwa. Tak jest też w artykule prasowym z 1920 r.

¹⁴⁰ Podpis pod zdjęciem z pogrzebu, „Tygodnik Ilustrowany” 1920, nr 40 z 2 października, s.760; *Pamięć musi trwać. W 80 rocznicę obrony Płocka*, Płock 2000, fotografia, s. nlb.

¹⁴¹ *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹⁴² USC Gostynin, księga ...zgonów... w 1920 r., akt zgonu nr 189; T.Chrostowski, op. cit., s.22.

¹⁴³ *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹⁴⁴ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r. Według opinii felczera Szwankowskiego.

¹⁴⁵ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r.; *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 34 295, s.769.

¹⁴⁶ USC Gostynin, księga ...zgonów... z 1920 r., akt zgonu nr 174; T.Chrostowski, op. cit., s.22.

72. **Skierski Franciszek** – szer. 6 pp Leg., ur. w 1901 r. w Kobiernikach pod Płockiem¹⁴⁸
73. **Skinder Bolesław** - pchor., tatarski pułk ułanów¹⁴⁹
74. **Skudlarek Józef** – szer., 6 pp Leg.¹⁵⁰
75. **Słyszko Piotr** (21.06.1898 – 6.09.1920) - plut., żandarmeria wojskowa, zmarł z ran w szpitalu w Kutnie 6 września 1920 r. i tam został pochowany¹⁵¹
76. **Stanicki Józef** – szer., 6 pp Leg.¹⁵²
77. **Stasiak Józef** – szer., 37 pp, żołnierz zamordowany w szpitalu załogi Płocka¹⁵³
78. **Sternal Jan** – szer., 12 pp, poległ 19 sierpnia 1920 r.¹⁵⁴
79. **Szenwic Dawid** – prawdopodobnie pracował w Wojskowym Urzędzie Gospodarczym, był synem znanego płockiego bankiera żydowskiego Jakuba Szenwica¹⁵⁵
80. **Szenuże Dawid** – szer., szpital załogi Płocka¹⁵⁶
81. **Szklarski Aleksander** – szer., 6 pp Leg.¹⁵⁷
82. **Szymanowicz Maria**, osoba cywilna, lat 40, zginęła 18 sierpnia 1920 r. o godz. 23.00 na ul. Kościuszki przed kinem „Nowości”, w czasie donoszenia amunicji walczącym żołnierzom¹⁵⁸
83. **Szymański Izidor** (?) – brak danych¹⁵⁹
84. **Śliwowski Ignacy** (?) – brak danych¹⁶⁰
85. **Świerczewski Stanisław** – szer., 6 pp Leg., ranny w starciu pod Trzepowem 18 sierpnia 1920 r., zmarł z ran 19 sierpnia 1920 r. w szpitalu polowym nr 604 w Płocku¹⁶¹

¹⁴⁷ Archiwum Państwowe w Płocku, akta miasta Płocka, sygn. 22 087, protokół posiedzenia Rady Miejskiej z 19 sierpnia 1921 r., na podstawie listu żołnierzy 9 kompanii telegraficznej; *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 34 545, s.772.

¹⁴⁸ Informacja od p. Edyty Szelańgowskiej – według przekazów rodzinnych od wuja Stanisława Szelańgowskiego. Franciszek Skierski był bratem jego matki. F.Skierski nie występuje w *Liście strat Wojska Polskiego*.

¹⁴⁹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 35 329, s.790; [ogłoszenie o nabożeństwie żałobnym], „Kurier Płocki” 1920, nr 207, 208, 209 z 2, 3, 4 września, s.4; *Księga Jazdy Polskiej*, nr 3 040, s.387; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; imam M.T.Żuk, op. cit., s.75; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹⁵⁰ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 35 586, s.796; *Historia 6 pp Leg.*, s.112, nr 313 - s.92. W *Jednodniówce*, w opracowaniu ks. Grzybowskiego i na tablicy na odwachu występuje jako Szkudlarek.

¹⁵¹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 35 800, s.801; informacje bratanicy - dr Heleny Żurek, przekazane w rozmowie telefonicznej 20.08.2013 r.

¹⁵² *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 36 726, s.821; *Historia 6 pp Leg.*, s.112, nr 329 - s.92; *Jednodniówka...*, s.14; T.Chrostowski, op. cit., s.34; obelisk na cmentarzu w Płocku – Trzepowie, tablica pamiątkowa na odwachu.

¹⁵³ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r. Według opinii felczera Szwankowskiego.

¹⁵⁴ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 37 212, s.832.

¹⁵⁵ Dz. Rkps. TNP, Spuścizna po Aleksandrze Macieszy, sygn. 403, list M. Macieszyny do męża z 23 sierpnia 1920 r.; sygn. 633, relacje mieszkańców, zebrane przez M.Macieszynę, relacja Stanisława Szpury, s.10; *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; A.J.Papierowski, J.Stefański, op. cit., s. 612; J.Przedpełski, J.Stefański, op. cit., s.157; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹⁵⁶ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 38 573, s.863.

¹⁵⁷ Ibidem, nr 38 690, s.865; *Historia 6 pp Leg.*, s.112, nr 355 - s.93. W *Jednodniówce*, w opracowaniu ks. Grzybowskiego i na tablicy na odwachu występuje jako Sklarski.

¹⁵⁸ ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja... , akt zgonu nr 417; „Kurier Płocki” 1920, nr 201 z 27 sierpnia, s.3; A.Grzymała – Siedlecki, op. cit., s.155; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.79, 177. W różnych publikacjach i na tablicy na odwachu występuje jako Siwanowicz, co jest błędem.

¹⁵⁹ *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹⁶⁰ *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹⁶¹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 40 016, s.896; *Historia 6 pp Leg.*, s.112, nr 42 - s.117. *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; A.Papierowski, J.Stefański, *Płocczanie znani i nieznani*, t. 2, s. 631; tablica pamiątkowa na odwachu. W *Liście strat* są wszystkie dane bez Płocka jako miejsca śmierci.

86. **Świeżyński Czesław** (?) – brak danych¹⁶²
87. **Świtalski Jan** – członek Straży Obywatelskiej¹⁶³
88. **Terkan Daniel** – stopień i przydział nieustalony, zamordowany w szpitalu załogi Płocka¹⁶⁴
89. **Ulicki Stanisław** (?) – brak danych¹⁶⁵
90. **Wachall Tadeusz** (15.11.1896 – 18.08.1920) ppor., 15 pułk artylerii ciężkiej, 18 sierpnia 1920 r. był obserwatorem baterii na prawym brzegu, zginął w walce na zachodnim skrzydle obrony po ucieczce kompanii 10 pp i II Dyonu Tatarskiego p.uł.¹⁶⁶
91. **Więcek Konstanty** – szer., szpital załogi Płocka¹⁶⁷
92. **Wileski Stanisław** – szer., przydział nieustalony¹⁶⁸
93. **Wilkowski Szymon**, strz., kowieński pułk strzelców¹⁶⁹
94. **Wiwatowski** (?) – brak danych¹⁷⁰
95. **Wnęk Jan** – szer., 102 pp¹⁷¹
96. **Wojnowski Walenty** – szer., przydział nieustalony, zamordowany w szpitalu załogi Płocka¹⁷²
97. **Wolejko Piotr** – szer., sztab 2 Dywizji Litewsko – Białoruskiej, poległ 19.08.1920¹⁷³
98. **Zawidzki Stefan**, harcerz, uczeń IV klasy I Gimnazjum Męskiego, lat 14, członek Straży Obywatelskiej, zginął w domu przy ul. Kościuszki 4 – 18 sierpnia 1920 r. o godzinie 18.00¹⁷⁴
99. **Zieliński Stanisław** – st. szer., 6 pp Leg.¹⁷⁵
100. **Ziembicki Franciszek** (?) – brak danych¹⁷⁶
101. **Ziółkowski Czesław** – szer., przydział nieznany, zmarł z ran 20 sierpnia 1920 w Kutnie¹⁷⁷

¹⁶² *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu. Na tablicy występuje jako Świerzyński.

¹⁶³ *Zapomoga dla matki obrońcy Płocka*, „Kurier Płocki” 1921, nr 239 z 3 listopada, s.3; *Podziękowanie*, „Kurier Płocki” 1920, nr 262 z 7 listopada, s.3; A.Grzymała – Siedlecki, op. cit., s.156; *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu. Na obelisku na cmentarzu w Płocku - Trzepowie występuje Świtalski Franciszek. Czy poległ w obronie Płocka – nie wiadomo.

¹⁶⁴ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r. Według opinii felczera Szwankowskiego.

¹⁶⁵ *Jednodniówka...*, s.14 ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹⁶⁶ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 41 605, s.935; G.Przychocki, *Artyleria w walkach o Płock w dn.17 – 19 sierpnia 1920 r.*, „Bellona” 1920, z.10, s.731.

¹⁶⁷ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 43 055, s.966. W *Jednodniówce*, w opracowaniu ks. Grzybowskiego i na tablicy na odwachu – Więcek Mikołaj. W notatkach, przechowywanych w Dziale Rękopisów TNP – Wącek.

¹⁶⁸ Ibidem, nr 43 169, s.969.

¹⁶⁹ Ibidem, nr 43 238, s.970; S.Baron, *Zarys historii wojennej 77-go pułku strzelców*, Warszawa 1929, s.32.

¹⁷⁰ Tablica pamiątkowa na odwachu.

¹⁷¹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 43 730, s.982.

¹⁷² Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r. Według opinii felczera Szwankowskiego.

¹⁷³ *Lista strat Wojska Polskiego*, nr 44 245, s.994.

¹⁷⁴ ADP, księga zgonów..., akt zgonu nr 418; A.Grzymała – Siedlecki, op. cit., s.158; *O uczniu – żołnierzu*, s.198; W.Nekrasz, op. cit., s.60, 62, 386; *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.79, 93, 177; tablica pamiątkowa z 1923 r. w LO im. Władysława Jagiełły; tablica pamiątkowa na odwachu. Na płycie nagrobnej na cmentarzu przy ul. Kobylińskiego błędnie podano jako datę śmierci 15 sierpnia 1920 r.

¹⁷⁵ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 46 062, s.1037; *Historia 6 pp Leg.* s.112, nr 433 - s.95; *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu. W *Liście strat Wojska Polskiego* brak miejsca śmierci.

¹⁷⁶ *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

102. **Zych Tadeusz** (?) – brak danych¹⁷⁸
103. **Żaroch Konstanty** – szer., szpital załogi Płocka¹⁷⁹
104. **NN** – 15-17-letni chłopiec, ostrzeliwujący 18 sierpnia 1920 r. żołnierzy rosyjskich z wieży kościoła farnego, schwytany i zamordowany przez nich na Starym Rynku¹⁸⁰.
105. **NN** – kucharz szpitala załogi Płocka, pochodzący ze wsi Walkowa¹⁸¹
106. **NN** – kobieta, przywieziona do szpitala św. Trójcy w Płocku, zginęła 19 sierpnia 1920 r.¹⁸²
107. **NN** – mężczyzna z domu przy ul. Płońskiej, śmiertelnie postrzelony w czasie obrony swoich córek przed gwałtem¹⁸³

(„Notatki Płockie” 2013, nr 3)

¹⁷⁷ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 46 270, s.1042; *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu.

¹⁷⁸ *Jednodniówka...*, s.14; ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.177; tablica pamiątkowa na odwachu. Tadeusz Zych występuje wśród ochotników płockich, którzy 18 stycznia 1919 r. wyruszyli na odsiecz Lwowa. Jest więc, niewykluczone, że zginął w walkach z Ukraińcami, a nie – w Płocku, ale na razie nie ma na to potwierdzenia.

¹⁷⁹ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r. (w innym miejscu notatek – Żarno); *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 46 566, s.1049.

¹⁸⁰ G.Chabowski, *Jeszcze o płockim Sierpniu*, „Tygodnik Płocki” 1995, nr 35 z 29 sierpnia, s.10; także: L.Szatkowska, *Szara legenda*, Płock 2000, s.225 – 226.

¹⁸¹ Dz. Rkps. TNP, Służba sanitarna w czasie obrony Płocka w 1920 r., sygn. 1581, spis wywiadu dnia 20.09.20 r.

¹⁸² ADP, księga zgonów parafii św. Bartłomieja..., akt zgonu nr 431, ks. M.M.Grzybowski, op. cit., s.79.

¹⁸³ *Krzywdy wyrządzone przez bolszewików w Płocku i okolicy (Wyciąg z raportu dla Polsko – Ameryk. Komit. Pomocy)*, „Kurier Płocki” 1920, nr 220 z 18 września, s.3.